

MET BEELDENDE BEGRIPPEN

Algemeen

Voorstelling

Beeldende aspecten

- 3.1 Kleur
- 3.2 Licht
- 3.3 Vorm
- 3.4 Ruimte
- 3.5 Compositie

Materialen en technieken

- 4.1 Tweedimensionale technieken
- 4.2 Driedimensionale technieken

Voor meer informatie over deze uitgave zie:
www.lambo.nl/kijkwijzer-met-beeldende-begrippen

George Bernard O'Neill, *Publieke opinie* (1863), detail.

Inleiding

Waar blijf jij in het museum stil bij staan? Wat vind je mooi? Waarom? Veel mensen vinden het lastig om uit te leggen waarom ze iets mooi of juist lelijk vinden. Kunst hoeft ook niet altijd mooi te zijn om toch te kunnen boeien. Neem eens wat langer de tijd om te kijken en je te verwonderen. *KijkWijzer* geeft je hier handvatten voor.

Is jouw eerste vraag 'wat stelt het eigenlijk voor?' Je vraagt dan naar de voorstelling, naar het verhaal dat een werk vertelt. Het is handig om te kijken naar de dingen die je herkent en te zoeken naar een samenhang tussen de dingen die je ziet. Daarna kun je kijken naar de beeldende aspecten die een kunstenaar heeft gebruikt om zijn werk vorm te geven: kleur, licht, vorm, ruimte en compositie. Vervolgens kijk je naar het gebruikte materiaal en de techniek. In dit boek vind je een groot aantal begrippen uit de beeldende kunst, die worden toegelicht aan de hand van een kunstwerk. Veel van deze werken vind je terug in de Nederlandse musea. In *KijkWijzer* is een lijst van opgenomen kunstwerken en de musea waar ze te vinden zijn.

Dit digitale voorproefje geeft je een eerste indruk van het uiteindelijke boek: de inhoudsopgave, een dubbele pagina uit hoofdstuk 2 *Voorstelling*, en een uit hoofdstuk 3 *Beeldende aspecten*. In de volledige versie van *KijkWijzer* is een uitgebreide vragenlijst opgenomen, die je de weg wijst als je meer wilt weten over kunst, beter wilt leren kijken of de keuzes van een kunstenaar wilt doorgronden.

/ Historiestuk

Op een historiestuk worden belangrijke feiten uit de geschiedenis vastgelegd. Een van Rembrandts vroegste werken is deze *Historische scène*. Wat er precies is afgebeeld, is niet duidelijk. Misschien gaat het hier om de rechtspraak van de Romeinse consul Brutus? Dit vroege werk laat in ieder geval zien dat Rembrandt zich presenteert als historieschilder. Historiestukken stonden in de zeventiende eeuw in hoog aanzien, net als Bijbelse en mythologische voorstellingen; veel hoger dan bijvoorbeeld een landschap of een stilleven. Daarom schilderde Rembrandt in deze scène ook een zelfportret: hij is de jonge man links van de man met de grijze baard. Zo wist iedereen dat je bij Rembrandt moest zijn voor goede historiestukken.

/ Genrestukken

In de zeventiende eeuw werden in Nederland veel genreschilderijen gemaakt. Hier heeft genre niet de betekenis van thematische indeling: genrestukken zijn afbeeldingen uit het dagelijkse leven, vaak met een verhalende, moralistische of humoristische ondertoon. De huishoudens van Jan Steen zijn wereldberoemd. Volwassenen geven op *Soo voer gesongen, soo na gepepen* hun kinderen geen best voorbeeld. De man rechts – een zelfportret van Jan Steen – leert zijn zoontje roken. Steen verbeeldde het napijpen (het nadoen van de volwassenen) wel heel letterlijk. De papegaai links is natuurlijk ook een echte naprater.

Rembrandt van Rijn, *Historische scène* (1626). Museum De Lakenhal, Leiden.

Jan Steen, *Soo voer gesongen, soo na gepepen* (ca. 1668-1670). Mauritshuis, Den Haag.

Rembrandt van Rijn, *De Nachtwacht* (1642). Rijksmuseum, Amsterdam.

Charley Toorop, *De maaltijd der vrienden* (1932). Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam.

/ Portret

Meestal denken we bij een portret aan de afbeelding van het gezicht van iemand. Maar ook borststukken, waarbij personen tot en met hun borst zijn afgebeeld, zijn portretten. Ook worden figuren wel tot aan de knie weergegeven, of van top tot teen. Hoe meer er van het lichaam te zien is, hoe duurder het portret. De mensen die ten voeten uit zijn afgebeeld op *De Nachtwacht* betaalden aanzienlijk meer dan de anderen.

Een figuur kan ook van verschillende zijdes worden afgebeeld: en profiel (van opzij), en face (recht van voren, frontaal) en à trois quarts (deels van opzij en deels van voren). Op *De maaltijd der vrienden* combineert Charley Toorop de verschillende manieren van portretteren.

/ Groepsportret of figuurstuk

Als de personen op een schilderij herkenbaar zijn afgebeeld, heet de voorstelling een groepsportret. Nederlands beroemdste voorbeeld is waarschijnlijk *De Nachtwacht*. De mensen op dit schuttersstuk maakten deel uit van een Amsterdamse stadswacht. Ook *De maaltijd der vrienden* van Toorop is een groepsportret. Een werk waarop de figuren niet herkenbaar zijn afgebeeld of niet-bestaande mensen zijn, heet een figuurstuk.

/ Compositievormen

Onder de opbouw van een kunstwerk ligt bijna altijd een schema verborgen. Zo'n schema noemen we een compositie(grond)vorm of compositieschema.

We onderscheiden onder andere:

- geometrische compositie (ronde vormen, rechthoeken, vierkanten, enz.);
- driehoekcompositie;
- centrale compositie;
- symmetrische en asymmetrische compositie;
- diagonale compositie;
- overall-compositie.

/ Geometrische compositie

Een compositie kan gebaseerd zijn op een geometrische figuur (vierkant, rechthoekig, cirkelvormig of ovaal). Jean Baptiste Vanmour heeft op *Dansende derwisjen* gekozen voor een compositie gebaseerd op ovale vormen: in de koepel, de vorm van het gebouw, de opstelling van de dansers, en zelfs de uitwaaiende rokken van de vrouwen zie je in de ovaal terug. Deze vorm geeft beweging aan zijn werk.

Een driehoeks- of piramidale compositie neemt in de geometrische compositie een bijzondere plaats in. Al in de renaissance was deze compositievorm populair. Je herkent deze vorm makkelijk: je kunt bijna een driehoek om het onderwerp trekken. Ger van Elk heeft alles aangepast aan zijn compositiekeuze. De panden van zijn jas lopen gelijk aan een van de zijdes van de driehoek, de piano buigt aan de andere kant om in de compositie te passen.

Jean Baptiste Vanmour, *Dansende derwisjen* (ca. 1720-1737). Rijksmuseum, Amsterdam.

Ger van Elk, *C'est moi qui fais la musique* (1973). Stedelijk Museum, Amsterdam.

Geertgen tot Sint Jans, *De verheerlijking van Maria* (1480-1490).
Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam.

William H. Johnson, *Straatmuzikanten* (1939-1940).

/ Centrale compositie

Bij een centrale compositie is het onderwerp, of de belangrijkste scène, in het midden geplaatst. Op *De verheerlijking van Maria* zit Maria in een mandorla, een amandelvormige figuur. In dit geval is de mandorla opgebouwd uit meerdere ovaal, waarin musicerende engelen de maagd en haar kind verheerlijken. Aan de onderkant van de binnenste ovaal is te zien dat Maria een draak vertrapt: het symbool voor de overwinning van het kwaad.

/ Symmetrische en asymmetrische composities

Als een beeldvlak links en rechts min of meer spiegelbeeldig is, noemen we dit een symmetrische compositie. Ook dit geeft een rustig beeld. Om te voorkomen dat een beeld saai wordt, is er eigenlijk altijd wel ergens sprake van enige asymmetrie. De twee straatmuzikanten van William H. Johnson worden gescheiden door twee gekleurde verticale vlakken. Hierdoor lijkt het beeld symmetrisch. De symmetrie wordt doorbroken door de houding van de muzikanten en de diagonale lijn van de stoep. Ook het paarse object geeft asymmetrie, en daarmee spanning aan het schilderij.

1. Algemeen, inhoud en functie

1.1 Algemeen

1 Wat is het (een schilderij, ruimtelijke werk?)

2 Wat is de titel van het werk?

3 Wie heeft het gemaakt?

4 Wanneer is het gemaakt?

5 Wat zijn de afmetingen?

1.2 Inhoud

6 Herken je details of objecten?

7 Is er een verhaal afgebeeld?

8 In welke tijd speelt dit verhaal zich af?

9 Wil de maker een boodschap overbrengen?

Detail KijkWijzer – vragenschema

Colofon

Titel: *KijkWijzer met beeldende begrippen*
Druk: 1^e editie 2020
ISBN: 9789460621604
Auteur: Paula Hertogh (naar een idee van Bert Boermans)
Redactie: Eva van Weenen
Grafische vormgeving: Marco Bolsenbroek, Prezns

Uitgeverij LAMBO bv
020-8450078
info@lambo.nl
www.lambo.nl

**Voor meer informatie over deze uitgave zie:
www.lambo.nl/kijkwijzer-met-beeldende-begrippen**